

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מבוארים ומורחבים כלשון לימודים לכול נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת לך לך - גליון מס' 27

א. דיני פיקוח נפש השייכים לשבת

ב. עניינים ב'חצי שיעור'

ג. דינים הקשורים ל'אכילה' במאכלות אסורות ובמצוות

עיין במדרש פליאה (פרשת לך לך אות כח) על הפסוק 'אמרי נא אחותי את' - 'מכאן ששוחטין לחולה בשבת'. עיי"ש. וראיתי לנכון להעיר כמה הערות בעניינים אלו של אכילה לחולה שיש בו פיקוח נפש - בשבת, וגם ללבן קצת בדיני חצי שיעור ודברים הנוגעים לאכילה - במאכלות אסורות, סוגיות שעסקנו בהם בתקופה האחרונה.

הנפק"מ מהטעמים הנ"ל

יש הרבה נפק"מ הנובעים מהטעמים דלעיל, ולדוגמא - לענין אכילת איסורים דרבנן, או בחולה קטן, או באופן שאין החולה צריך אלא לכזית אחת וכו'. ועיין עוד בשו"ת חת"ס (חלק א' או"ח סימן פה), ובשו"ת אחיעזר (חלק ג' סימן פא ס"ק י) שדנו בכמה מהנפק"מ היוצאים מסוגיא זו. עיי"ש. ועיין במשנ"ב (שם ס"ק לט - ושם הביא דעת הראשונים למה שוחטים לחולה ואין מאכילין אותו נבילה, ולכאורה לא הכריע בין הטעמים, וצ"ע) שכתב לעיין באחרונים בנדון אם החולה אומר שאינו קץ באכילת נבילה, ויש נבילה מזומנת לפניו, אם מותר לשחוט עבורו. ועכ"פ לענין קטן בודאי נראה שטוב יותר להאכילו בשבת נבילה, ולא ישחוט אדם עבורו בשבת. עיי"ש.

ועיין עוד בספר קיצור שו"ע (סימן צח אות ב) שכתב שאם החולה אינו יודע טיב המאכל, וסובר שהוא מאכל כשר אין שוחטין בשבילו כדי להאכילו כשר. עיי"ש. ולכאורה דברים אלו הם רק לפי הטעם דשמא יקוץ באכילתו, וממילא בכה"ג שלא שייך שיקוץ ממנו - אין לחלל שבת כדי להאכילו כשר. וראיתי בפוסקי זמנינו שדנו שלפי דבריו יתכן שכשיכולין להטעות את החולה ולומר לו שכשר הוא, ויאמין שמאכל זה הוא כשר, צריכין לעשות כן, וצ"ע. אמנם עיין בשו"ע הרב (או"ח סימן שח סעיף טז) שמשמע מדבריו דנקטינן להלכה ככל טעם וטעם, וכן ראיתי בעוד פוסקים, וכמו שהבאנו לעיל, שלכאורה המשנ"ב לא הכריע בדבר, וצ"ע. ושוב ראיתי בשו"ת מנחת שלמה (מהדו"ח קמא, סימן ז אות ב) שכתב מטעם אחר שלא להאכילו נבילה אפילו כשאינו יודע שהיא נבילה, דחיישינן דילמא יוודע לו ויקוץ בה, ויסתכן. עיי"ש. (וקבלתי מרבותי לגבי חולה שיש בו סכנה שדי לו באכילה בשיעורים ביה"כ, שמוטב לתת לו דבר המזין - בין בשתייה ובין באכילה, ולא לתת לו דבר שיקוץ בו, ושח"ו יגרסו לו להקיא, וגם, שזה יגרסו לו שלא לרצות לשתות ולא לאכול, והרי הוא חולה שיש בו סכנה. וגם לגבי חולה שאין בו סכנה שמתירין לו לקחת תרופות, וא"א לקחת בלי מים וכו', שהאופן ש'פוסלים' את המים אינו צריך להיות באופן שיגרס לו לקוץ בה וכו' יגרסו לו להקיא, וכגון תנינא סבון תוך המים, אלא יכולים לתת לו תה חזק או קפה חזק בלי סוכר, או לשים קצת מלח בתוך המים באופן שלא יקוץ בה. ואמכ"ל, ותמיד צריך בעניינים כגון אלו לשאלת חכם).

ועיין בארחות שבת (חלק ב' דף רלה) שכתב לגבי שאלה האם עדיף לנסוע בשבת במכונית ולהביא לחולה אוכל כשר, או שעדיף שיאכל נבילה בבית החולים. שלכאורה הדבר תלוי - שאם הטעם הוא משום דשבת הותרה אצל פיקו"ג, הכי נמי מותר לנסוע במכונית לצורך זה, וכן לפי החשש שמא יקוץ החולה במאכלו. אבל לפי הר"ן - בכה"ג עדיף להאכילו נבילה, שהרי בנסיגה במכונית עושה מלאכת הבערה כמה וכמה פעמים, וכיון שהמשנ"ב לא הכריע בדבר - צריך עיון בזה למעשה. אמנם אם ידוע שהחולה לא יאכל מהאוכל שבבית החולים, או ימעט מאד באכילתו באופן שהדבר עשוי להזיק לבריאותו, לכונ"ג מותר להביא לו אוכל כשר במכונית. עיי"ש.

הערות בשיטת הר"ן - ציצית, נטמאתי, חולה ביה"כ, תשובה

עיין בשו"ע (או"ח סימן ח סעיף ט) שקודם שיברך על הטלית, צריך לעיין בחוטי הציצית אם נקרעו, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. עיי"ש. ובמשנ"ב (שם) ביאר שאף שיש חשש שמבטל מצות ציצית, ומדוע הוצרך המחבר לומר משום ברכה לבטלה. דמ"מ לענין חשש זה מוקמינן אחזקה, ורק משום חומר של 'לא תשא', מחמירין לבדוק. ובספר משמרת חיים (למרח"ג שיינברג זצ"ל - ציצית סימן ח) הקשה, שלכאורה קשה משיטת הר"ן שחלולת מוסכן שצריך לאכול בשר דאמרינן דמוטב שישחוט עבורו בשבת מלהאכילו נבילה, והטעם, דמוטב שיעבורו רק איסור אחד דשחיטה מלעבור על איסור של נבילה בכל כזית, וחזינן מהר"ן דיותר חמור לעבור הרבה עבירות קלות, מלעבור איסור חמור אחד. וא"כ הכי נמי יהא יותר חמור לבטל מצות ציצית, דהוא עובר כל רגע, מברכה לבטלה - שהיא רק עבירה אחת אף דהיא עבירה יותר חמורה, ולמה כתב המחבר לבדוק הציצית רק מחמת חשש הברכה לבטלה (הגם שהיא יותר חמורה) ואין סומכין על חזקה, משא"כ לגבי ביטול מצוות עשה שיהיה בכל רגע ורגע - כן סומכים על החזקה ולא הצריכו לבדוק הציצית מחמת חשש זה. ולכאורה רואים שלעבור על איסור חמור פעם אחד - יותר חמור מאשר לעבור על עבירה קלה הרבה פעמים, וזה דלא כדברי הר"ן (שהבית יוסף כן הביא את שיטתו בהלכות שבת). ותירץ הרב שיינברג זצ"ל שיש לחלק, שלגבי חולה הספק הוא - מה לעשות בשבילו, מה יותר קל, וצריכים

שיטת הראשונים אם להעדיף לשחוט לחולה בשבת או להאכילו נבילה. עיי"ש בגמ' (יומא דף פג.) במי שאחזו בולמוס, מאכילין אותו הקל הקל, טבל ונבילה - מאכילין אותו נבילה וכו'. עיי"ש. (כיון שהטבל יש בו מיתה בידי שמים, ואילו הנבילה היא בלא ואין בה מיתה). ובשו"ע (או"ח סימן שח סעיף יד) כתב: 'היה חולה שיש בו סכנה צריך בשבת לשחוט לו ואין אומרים נאכילנו נבילה. אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד, והשחיטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבילה. עיי"ש. ולכאורה יש לדון ולעייין, אמאי עדיף לעבור על איסור סקילה ע"י שחיטה בשבת, מלעבור על לאו של אכילת נבילה. ויש שטענו עוד, למה לא נימא שמוטב שיעבורו הוא - דהיינו החולה - על לאו דנבילה, משיעברו אחרים על איסור סקילה. וכמה טעמים נאמרו בדבר.

הראב"ד (הובא בראש פרק ח יומא - סימן יד, ובית יוסף או"ח שם) סובר שמוטב שישחוט לחולה ולא יאכל נבילה - כי איסור שבת כבר ניתן לדחות בהבערה ובבישול ובמחמין לו חמין (ולכאורה כוונתו שמימלא כבר מחמלים את השבת בדברים אלו לצרכי החולה, וברגע ששבת כבר נדחת מחמת חולי זה בדברים אלו, עדיף כביכול להמשיך בזה מאשר להתחיל באיסורים אחרים), א"נ, אי אפשר שלא יהא קטן אחד בסוף העולם. עיי"ש.

ועיין בספר מועדים וזמנים (להג"ר משה שטרנבוך שליט"א - חלק ו סימן כג) שהקשה, כשיש לפנינו בשר נבילה, אי"כ הרי יש בשר, ואיך מתירין לשחוט, הא נמצא דאין השחיטה לצורך החולה, רק להצילו מאיסור נבילה, ואיך מצינו היתר לחלל שבת להציל חבירו מאיסור. ותירץ, שהבשר נבילה חי, ובלא"ה צריך לחלל שבת ע"י בישול, וא"כ השאלה היא רק אם כבר עדיף לשחוט ולהוסיף בחילול, דבלא"ה עובר בנבילה כמה לאוין, דחמור כסקילה, וע"כ אי"ז קולא לשחוט. ובזה הסביר את כוונת תירוצו הראשון של הראב"ד, ודו"ק. נמצא שלמד הג"ר משה שטרנבוך שליט"א דמה שכתב הראב"ד "כי איסור שבת כבר ניתן לדחות" הכוונה על חתיכת הנבילה, שעבורה צריך ממילא לחלל כדי לבשלה. ונפיק חידוש מהבנתו בראב"ד - שאם היה לפניו נבילה מבושלת - שבה לא ניתן שבת לדחות - יש להעדיף את הנבילה. אמנם עיין בתשב"ץ (חלק ג סימן לו) שכתב לחזק דברי הראב"ד, שמאחר ששבת כבר ניתן לדחות בשבילו לשאר צרכיו, מיגו דהותרה שבת לגבי החולה לשאר צרכיו, הותרה נמי לענין שחיטה. עיי"ש.

הרשב"א (הובא בבית יוסף שם) כתב שהטעם של המתירים משום ששבת 'הותרה וכיום חול' אצל פיקוח נפש, ודימה זאת לאוכל נפש המתור ביו"ט, ולכן עדיף לדחות את השבת החמורה שהותרה, וכביכול - לא נאמר עליו האיסור בכלל (וזה לגבי כיום חול), מלהאכילו נבילה שאיסורו עדיין קיים, וביום חול היו שוחטין בשבילו. ולכאורה יש לשאול, דכמו ששבת הותרה אצל פיקו"ג, גם נאמר שיהיה האיסור נבילה מותר, ולמה רק לגבי שחיטה בשבת אמרינן דהותרה. ובודאי שיש חילוק, שנבילה היא איסור 'חפצא' ולא רק איסור מחמת היום - דהיינו שבת, וגם יש בה משום 'טמטום הלב'. וראיתי שכבר דיברו הפוסקים בהערה זו, ואמכ"ל.

הרא"ש (שם) כתב שטעם ההיתר הוא משום דחיישינן שמא החולה יקוץ באכילת הנבילה, ויפרוש ויסתכן. ובאור זרוע (חלק ב' סימן קיח - וכן איתא בספר האשכול) איתא, שמוטב לדחות איסור שבת כדי לאכול מאכלים כשרים, שדבר מגונה הוא לאכול מאכלות אסורות, כדאמרו שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים במאכלות אסורות, אף שמביא תקלה על ידו באיסור סקילה, וכ"כ נמי הטעם דחיישינן שמא יקוץ במאכל נבילה. עיי"ש. ומשמע שיש שתי עניינים, או שהמאכל הוא בעצם דבר מגונה (בחפצא), או שהאדם שאוכל אותה יקוץ בה (גברא).

הר"ן (יומא פרק ח יומא - דף ד: מדפי הר"ף) כתב וז"ל: 'אבל נראה לי דלגבי חולה אין איסור נבילה קל מאיסור שבת, דנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, איכא חומרא אחרינא בנבילה, לפי שהאוכלה עובר על כל כזית וכזית, עכ"ל. עיי"ש. והיה נראה בכוונת דבריו שעדיף לעבור על איסור חמור אחד, מלעבור על הרבה לאוין הרבה פעמים. דהיינו דאפילו שכאשר מסתכלים על כל לאו בנפרד - כל אחד מהם הוא פחות חמור, אבל כשמצטרפים כמה לאוין יחד - חמורים הם יחדיו יותר מאיסור סקילה אחד (אמנם עיין כמה שהבאנו להלן מהג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל בהבנת דברי הר"ן האלו). ועדיין צריך עוד ביאור בשיטת הר"ן, איך 'ריבוי הכמות' מכריע את 'האיכות', ודו"ק. ועיין עוד בתורת האדם (להרמב"ן) שער המיחוש ענין הסכנה אות מ). עיי"ש.

א. ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן פה) שכתב לפרש דברי האי נמי בראב"ד, וז"ל: 'ז"ל דאיכא קטן א' בעולם שנימול היום, ונדחה שבת באיסור חבורה, ונדחה נמי בשחיטה לחולה שהיא חבורה, ושוב, כיון ששחטנו לצורך החולה הלו, נאמר הואיל ואידחי שבת לצורך וכו'. עיי"ש. ובחכמת שלמה (לרבי שלמה סלוגר - סימן שח סעיף יא) כתב, וז"ל: 'וזנה הר"א נמי אין לו הבנה (כוונתו להתייחס נמי להראב"ד), וראיתי בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן פה) בנדחק לפרש הכוונה על קטן למולו, ואינו סובל כלל פירוש זה, דאם כן הוה ליה לומר דא"א שלא יהיה אחד נימול היום'. עיי"ש במה שפירש בדברי הראב"ד.

לחשב את כל העבירות העתידות להיות, ולכן סובר הר"ן דכיון דלצד אחד עובר הרבה עבירות על כל כזית נבילה, ועל צד השני עובר רק פעם אחת חילול שבת, יותר עדיף לחלל שבת. אמנם לגבי ציצית באמת יש לנו חזקה שהציציות כשרים, ולגבי החזקה לטפס את שלפנינו, ולפנינו ספק אם ברכתו לבטלה, וגם ספק אם הוא מבטל מצוה. אמנם ציצית עכשו. אבל לא נוכל לספק שיעבור אחר כך על כל רגע מצות ציצית, דלגבי חזקה יכולים להביא לתוך הספק רק הספק העומד על הפרק. ולכן לגבי ספק החמור של 'לא תשא', לא מוקמינן אחרת, אבל לגבי ספק הקל של מצות ציצית של עכשיו, דהוא רק ביטול מצוה אחת, סמכינן על החזקה. עיי"ש. ובקיצור, לגבי הספק העומד לפנינו, האיסור של ברכה לבטלה יותר חמור מלעבור על ביטול העשה של לבשת בגד בלי ציצית, ואם תמצ' לומר שבעתיד יהיו הרבה עבירות, אבל הרי אם באמת מוקמינן על החזקה - לא יהיו הרבה עבירות אחר"כ כלל, כי החזקה תפשוט בכל רגע על המשך הלבשה של רגע זה, אמנם לגבי רגע זה של ברכה לבטלה - מחמת חומרתה לא נסמוך על החזקה, ודו"ק.

עוד שמעתי להעיר מהא דאיתא בשו"ע (י"ד סימן קפה סעיף ד - עפ"י הגמ' בשבועות דף יח.) שאם היה משמש עם הטהורה, ואמרו לו נטמאתי ופירש מיד, חייב כרת, שיציאתו הנאה לו כביאתו, כיצד יעשה וכו', ושוהה ופורש באבר מת. עיי"ש. ולכאורה קשה, דלפי שיטת הר"ן - אמאי לא נימא לו שלא לצאת מיד ולעבור על איסור חמור פעם אחת, מלישאר ולעבור על הרבה לאווין של 'לא תקרב' (שלישטת הרבה מהראשונים הוא לאו מדאורייתא, וכן הוא שיטת הבית יוסף עצמו - ואכמ"ל). וב"ה שאח"כ מצאתי שמרן הגרי"ש זצ"ל (ספר הערות שבועות דף יח.) כבר עסק בקושיא זו, וכתב שיש לחלק, עיין שם במה שתיירץ.

ועיין עוד בספר חוט שני (למרו הגר"נ קרליץ זצ"ל - שבת חלק ד דף קצב) שכתב, וצ"ע לדעת הר"ן שהכל תלוי במעשה אחד או במעשים חלוקים, בחולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים שצריך לאכול, ואפשר לו לאכול פחות פחות מכשיעור, דאף חצי שיעור אסור מן התורה, האם לדעת הר"ן עדיף שיאכל בבת אחת שיעור שלם, משיאכל פחות פחות מכשיעור בכמה פעמים, שהרי לדבריו עדיף מעשה אחד של איסור חמור, מאשר כמה איסורים, ומסתברא דאף להר"ן עדיף שיאכל פחות פחות מכשיעור, דהתם בסוגיא דנבילה לא שחוטה שניהם איסורים, רק דנבילה הוא איסור לאו ושחוטה הוא סקילה, אבל ביוה"כ כשאוכל פחות מכשיעור מסתברא דחשיב סוג אחר של איסור משיעור שלם, וקיל יותר אף שהוא איסור תורה. ולפי"ז אף לדעת הר"ן אין להעדיף לאכול שיעור שלם, אלא יאכל פחות פחות מכשיעור, כשהוא מספיק לו לרפאותו מסכנתו. עיי"ש.

ועוד יש לעיין ולחקור בדבריו בביטולו של הר"ן, האם אכילת נבילה היא יותר חמורה כי 'בפועל' אוכל הרבה כזיתים, או מחמת זה שיש 'אפשרות ופוטנציאל' לעבור על הרבה לאווין באכילת נבילה, משא"כ בשחיטה, וא"כ בדבריו עושה הלאו דנבילה שהיא חמורה מעיקרה ובעצמותה, ואפילו אם לא יעבור בפועל ויאכל הרבה כזיתים. ויחידושי ראיתי בספר אמת ליעקב (למרו רבי יעקב קמנצקי זצ"ל - שו"ע א"ח סימן שכח שם) שכתב וז"ל: 'שלא כדאורא לא הרופא אמר שהחולה אין צריך אלא לכזית אחד, גם הר"ן יסבור שנאכילהו נבילה ולא נשחוט בשבת, ופשטות לשון הגמ' (חולין דף טו:) השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא, דאי אפשר לכזית כשר בלא שחיטה. משמע דאין צריך לחולה רק כזית אחד ואפילו הכי שוחטין בשבילה. אבל אם נדקדק היטב בלשון הר"ן, נראה דכוונתו היא דכיון דאיסור זה יש בו חומה דחייב על כל כזית וכזית, אין זה איסור קל לגבי איסור שבת, ודו"ק. עיי"ש. ורואים מדבריו שלמד כצד השני בחקירה הנ"ל, אמנם הרבה פוסקים למדו כצד הראשון.

ועיין עוד במנחת חינוך (מצוה רעא אות ב) שהביא את דברי המשנה (מזר דף מז) שאם כהן נזיר ונזיר ונמצאו מצוה, הדין הוא דנזיר קודם להטמאות לכהן, כיון דכהן קדושתו הוי טפי, דהוי לעולם. עיי"ש. וכן נפסק ברמב"ם (הלכות נזיר פרק ז הלכה ב). עיי"ש. והקשה המנחת חינוך (בשם השער המלך) שלפי דברי הר"ן קשה, שהרי נזיר שנטמא עובר על ארבעה לאוין, וחמיר טפי מכהן שעובר רק על לאו אחד, ואף על פי דקדושתו חמורה טפי. עיי"ש. ובפשטות יש לחלק טובא בין לאווין לבד בלא פעולות רבות, לבין לאווין שנובעים מעשי עבירה, ודו"ק. ועיין עוד בשו"ת אהינעזר (י"ד סימן כ אות ב) במש"כ לתרץ קושיא זו. עיי"ש.

מהלך חדש בדברי הר"ן

וראיתי עוד חידוש גדול במנחת חינוך (מצוה שסד אות ג) שכתב, שלפי מש"כ הר"ן דמי שעובר על שני לאוין חמור הוא כאיסור סקילה, הכא נמי לגבי כפרה אפשר שאם עבר עבירה של לאו הרבה פעמים, חמור כמו כריתות ומיתות בית דין, ואין מועיל תשובה ביום הכיפורים, וגם אם עבר עבירה שיש בה כמה לאווין - ג"כ חמור לעניין תשובה וכו', ורק באתי לעורר. עיי"ש. ובשו"ת תשובות והנהגות (להג"ר משה שטרנבוך שליט"א - חלק ב סימן רצט) חולק ע"ז בתקיפות, וכתב שנראה שמעולם לא אמר הר"ן ששני איסורי לאוין הם חמורין כסקילה, ואם יאמרו לאדם לחלל שבת או לעבור שני לאוין - יאה רשאי מעבור לעבור לאווין, ורק בחולה שיש בו סכנה שבכל התורה חוץ מג' דברים מה שצריך לרפואתו הותרה לו, והיינו בין איסור סקילה ובין לאו, ומיבעיא לן מה עדיף, ובזה דעתו דלעבור פעמיים דהיינו רבוי בכמות, דהפיק"נ בא לדחות פעמיים, אף שהוא באיסור לאו - חמיר כלדחות פעם אחת איסור סקילה, דכיון דהפיק"נ דוחה, טוב שלא ידחה פעמיים, כפעם אחת - אף שהוא איסור סקילה, וק"ל דאף שבפעמיים אינם אלא איסורי לאוין, מ"מ יש כאן רבוי פעמים עבירה במקום סכנה. עיי"ש.

ויוצא חידוש גדול מדבריו בכל נושא זה, שר'ק, לעניין פיקוח נפש שכבר נדחה אמר הר"ן את יסודו, משא"כ בשאר מקומות א"א להביא ראיה מדברי הר"ן אלו, וא"כ מאליהם פלו כל הקושיות שהקשו על שיטת הר"ן מאופנים אחרים, ודו"ק. ועיין עוד בפרשת דרכים (דרך החיים דרוש יג.) הובאו דבריו ברע"א על השו"ע שם במה שהקשו על שיטת הר"ן מהסוגיא ביזמא דף פג. עיי"ש.

'מדרש הפליאה'

עפ"י דברי הר"ן אלו, הרבה הסבירו את המדרש פליאה שפתחנו בו את המאמר - בדרך הפלפול, שמה שפרעה טען 'למה לא אמרת שהיא אשתך, ובמקום זאת אמרת לי שהיא אחותך, הרי היה עדיף לי לעבור על איסור חמור פעם אחת, דהיינו רציחה, מלעבור על אשת איש הרבה פעמים.'

אחרי כ"ז מצאתי מציאה גדולה בפירוש הרא"ש (על התורה פרק יב פסוק יב - וכן איתא בדומה לזה בדעת זקנים מבעלי התוספות שם בפסוק יא) שכתב וז"ל: 'כלומר, והרגו אותי (היינו את אברהם אבינו), לבדלי יכשלו בעון אשת איש, לפי שהזהירו עליה בני נח. ויש לתמונה דכמו כן הזהירו על שפיכות דמים וכו', וי"ל אף על פי כן נח היה להם לעשות אותו עון להרגו בפעם אחד, מכלוא עליה ויהיו חייבים כולם כמה פעמים, לכך אמר והרגו אותי' (היינו את אברהם אבינו). עיי"ש.

מה שיש להעיר על הגי'ל

והנה פשוט שבמעשה דאברהם אבינו המדובר הוא על עשיית 'אותו עון' פעם אחת - כנגד עשיית אותה עבירה כמה פעמים, ולפי דברי הרא"ש בא אברהם אבינו לומר שהיה נח לעשות עון חמור פעם אחת, דהיינו להרגו אותו, מאשר עון חמור הרבה פעמים, דהיינו איסור אשת איש, ולפיכך אמר להם ששרה היא אחותו, כי אילו היה אומר להם שהיא אשתו היו הורגים אותו מחמת חשבון זה (שהרי שניהם בסיף אצל בני נח). ועל מעשה זה כתב ה'מדרש פליאה', שמכאן ששוחטין לחולה בשבת. אמנם בדברי הר"ן - זה אינו אותו חשבון כלל, שהרי במעשה עם אברהם אבינו היה המדובר על שני עבירות עם 'אותו חומר', והחשבון היה - או לעשות את אותו חומר של עבירה פעם אחת או הרבה פעמים, אמנם הר"ן דיבר על משוה אחר לגמרי, דהיינו עשיית עבירה 'פחות חמורה' הרבה פעמים, או עשיית עבירה שהיא יותר חמורה פעם אחת. וא"כ אין המדרש פליאה יכול להיות ראיה לדידן, וגם א"א לומר שהמדרש התכוון לשיטת הר"ן במה שאמר שמכאן ששוחטין לחולה בשבת, וכפי שהרבה רצו לומר, ופשוט. ודו"ק.

וחשבתי לומר שאם לומדים כדברי הג"ר משה שטרנבוך שליט"א בכונת הר"ן המובאים לעיל, שמעולם לא אמר הר"ן ששני איסורי לאוין הם חמורין כסקילה, ורק בחולה שיש בו סכנה שבכל התורה חוץ מג' עבירות מה שצריך לרפואתו הותרה לו, והיינו בין איסור סקילה ובין לאו, ומיבעיא לן מה עדיף, ובזה דעתו דלעבור פעמיים דהיינו רבוי בכמות, דהפיק"נ בא לדחות פעמיים, אף שהיה באיסור לאו - חמיר כלדחות פעם אחת איסור סקילה, דכיון דהפיק"נ דוחה, טוב שלא ידחה פעמיים, כפעם אחת. וא"כ אפשר להביא ראיה מהמעשה עם אברהם אבינו, כי שם הייתה שאלה של לעשות מעשה עבירה אחת - פעם אחת או הרבה פעמים, וגם בנידון בשחיטה לחולה בשבת, שזה כבר נדחה (כפי הנחתו של הג"ר משה שטרנבוך שליט"א בדברי הר"ן). וכל השאלה היא מעשה אחת שכבר נדחתה מול הרבה מעשים (ולא שאלה של כמה מעשים פחות חמורים מול מעשה חמור אחד - וכפי שהעולם לומדים פשט בהר"ן). וא"כ שפיר יוצא שיטת המדרש פליאה - שיש ראיה מהמעשה של אברהם, שמכאן ששוחטין לחולה בשבת - וזה אלא לביא דשיטת הר"ן. וכתבתי את זה לפלפולא, ותן לחכם ויחכם עוד. (ואולי אפשר לומר ששפיכות דמים יותר חמורה מגילוי עריות אצל בן נח אף ששניהם בסיף, משום דשפיכות דמים אף בן נח מצווה ביהרג ואל יעבור משום הסכרא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי, אבל לעניין עריות אינן מצויים ביהרג ואל יעבור, דרק אצל ב"י ילפינן מקרא שצריך למסור נפש על זה, אבל אצל ב"ח אין ליתפאות כזאת, ונמצא א"כ ששפיכות דמים חמורה יותר מג' לבנ"ה, ובכל זאת העדיפו להרגו ולעבור פעם אחת מאשר לעבור הרבה פעמים על אשת איש שהיא עבירה חמורה פחות, וא"כ יש ראיה להר"ן ש'כמות' מכריעה את ה'איכות' ולכן שוחטין לחולה ואין מאכילין אותו נבלה, ועדיין צ"ע).

שיטת הרמב"ם - חצי שיעור לגבי אכילת חמץ, וקושיית הכסף משנה

עיין ברמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ז) שכתב וז"ל: 'האוכל מן החמץ עצמו כל שהוא הרי זה אסור מן התורה שנאמר לא יאכל, ואף על פי כן אינו חייב כרת או קרבן אלא על שחצי שיעור שהוא כזית'. עיי"ש. והקשו המפרשים על דין זה, שהרי הרמב"ם עצמו בכמה מקומות פסק שחצי שיעור אסור מן התורה, וא"כ למה צריך לפסוק של 'לא יאכל' ללמד הדין שאכילת פחות מכזית בחמץ אסורה מן התורה, והרי הוא ככל חצי שיעור שאסור מן התורה. ועיין בכסף משנה (שם אות ז) שנשאר בצ"ע על קושיא זו בשיטת הרמב"ם, ועוד הקשה עליו, שאדברא, מפסוק זה של 'לא יאכל' יותר משמע שצריך אכילה ממש, ואין אסור בחצי שיעור, והיה להרמב"ם לדייק איפכא מפסוק זה, דהיינו שהוא בא לגלות לנו שאין הדין הרגיל של חצי שיעור נאמר בחמץ בפסח, ונשאר בצ"ע. עיי"ש. ובלחם משנה (שם אות ז בשם המהר"ל), ועיין שם עוד מה שהביא לתרץ מהרא"ם) תירץ, שאיסור חמץ לא דמי לחלב (שומן האסור בבמה), במשם למדו, והוא המקור שחצי שיעור אסור מן התורה (עיין לקמן שדנו בסוגיא זו בהרחבה). משום דחלב אסור לעולם, ולא היה לו שעת היתר, מה שאין כן בחמץ שמותר קודם ואחרי פסח, ולכן הוצרך לפסוק בפני עצמו בחמץ לאסור חצי שיעור, כי א"א ללמוד ממקור של חצי שיעור שהוא באיסור חלב (שומן האסור). עיי"ש.

קושיא על הגי'ל מאכילת חצי שיעור ביוה"כ

וחשבתי להקשות על תירוצו זה, שהרמב"ם (בהלכות שביית עשור פרק ב הלכה ב - עפ"י הגמ' ביזמא) כתב וז"ל: 'אכל או שתה פחות מכשיעור זה אינו חייב כרת, אע"פ שהוא אסור מן התורה בחצי שיעור, אינו חייב כרת אלא על כשיעור'. עיי"ש. ורואים שהרמב"ם עצמו (עפ"י הגמ') אסר אכילה בפחות מכשיעור ביום הכיפורים מדין 'חצי שיעור', ולא הביא 'פסוק' לכך, אלא למד את זה מדין חצי שיעור אסור מן התורה, ועל אף שהאכילה ביום הכיפורים לא דמי לאיסור חלב (שומן האסור), כי האוכל ביום כיפור יש לו ג"כ שעת היתר - ובחמץ בפסח, ועדיין היה אפשר ללמוד דין זה מחצי שיעור בשאר כל התורה כולה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, למה ליה להרמב"ם להביא מקור מפסוק לגבי אכילת חצי שיעור בחמץ ובפסח. ואח"כ ב"ה שראיתי שכוונתו לדברי הערוך השלחן (א"ח סימן תלא סעיף ה) שהקשה קושיא זו, והניח בצ"ע.

דברי הגר"ח שיינברג זצ"ל - הבדל בין ח"ש ביוה"כ ובחמץ בפסח

בספר משמרת חיים (למרו מרן הגר"ח שיינברג זצ"ל - חלק א פסח אות ג) כתב לתרץ ולחלק בין מהות איסור האכילה ביום כיפור, לבין מהות האיסור באכילת חמץ בפסח, שאע"פ ששניהם אינם אסורים לעולם, יש לחלק טובא, שאיסור אכילה ביוה"כ הוא איסור על הגברא לאכול ביוה"כ, אבל אין איסור על החפצא, דכיון דכל האיסור תליא בזמן לא מסתבר לומר דהאוכל נעשה חפצא של איסור, משא"כ גבי חמץ - החפצא נעשית חפצא של איסור, דלא רק הזמן גרים אלא המין מאכל, לכן מסתברא לאמר דהיא חפצא של איסור, ולכן איסור יוה"כ אינו איסור שיש לה שעת כושר, כיון דהאיסור על הגברא, והגברא תמיד באיסוריה קיימה, דאסור לו לאכול ביוה"כ לעולם, וממילא נכלל באיסור דחצי שיעור דכל התורה כולה, משא"כ גבי

חמץ דהאיסור על החפצא, שפיר חשוב יש לו שעת הכושר, כיון דחמץ זו היתה מותרת לפני פסח, וצריכים ילפותא, דאף בחמץ דיש שעת הכושר לאיסור ולא דמי לחלב (שומן האסור) שנאסר לעולם ולא היה שעת הכושר, אמנם עדיין שייך לאיסור של חצי שיעור. עיי"ש.

מה שיש להעיר על הג"ל

ויש חידוש בדברי מו"ר מרן הגר"ח פ"ש שייבנרג צ"ל, שאפשר ללמוד מחצי שיעור של איסור אכילת חלב ליוה"כ, כי שם יש צד השוה שתמיד יש עליהם איסור - לעולם, והגם שאיסור יוה"כ נשאר על הגברא ואיסור חלב הוא על החפצא (ובזה אין צד השוה ודמיון), אמנם מחמת צד השוה זה (ששניהם הם איסור לעולם) אפשר שפיר ללמוד ולדמות אחד לשני. וחמץ, הגם שהוא כן דומה לאיסור חלב בזה ששניהם איסור 'חפצא', אמנם יש לו היתר, וא"כ א"א ללמוד אחד מחברו.

ורואים שלפי דבריו - איסור שהוא לעולם (וכמו באכילת יוה"כ), על אף שהוא 'בגברא', גובר על הסברא שהאיסור הוא 'בחפצא' (שיש לגבי חמץ), אמנם יש לו את החיסרון שיש לו שעת היתר, ודו"ק. כי היה אפשר לומר שעל אף שהגברא תמיד באיסוריה קיימה, וכמו ביוה"כ, ואסור לו לאכול ביוה"כ לעולם, עדיין אינו דומה לאיסור 'חלב', ששם **מאכל זה** אסור לו לאכול בפועל כל השנה, משא"כ האכילה ביום הכיפורים, שמאכל זה מותר לו לאכול בשאר ימות השנה, ויש לפלפל עוד בזה. וגם ראוי לציין שאיסור חמץ הוא ג"כ איסור על הגברא לעולם וכמו האכילה ביום הכיפורים, אמנם צריך לומר שזה שהוא ג"כ איסור 'חפצא' - ובזה שיש לו היתר עושה את זה ליותר גרוע, כי בזה הוא ממש דומה לאיסור 'חלב', כי הוא גם איסור חפצא, אמנם החלב נשאר איסורו לעולם משא"כ החמץ, וא"כ זה מגרע, וא"א ללמוד שוב ממנו, ודו"ק.

ועוד יש לדון בדברי מו"ר מרן הגר"ח פ"ש שייבנרג צ"ל, שידוע בעולם התורה שיש לפלוט גדול באחרונים בנושא זה, אם חמץ הוא איסור גברא (כאכילה בתענית) או חפצא (כשאר מאכלות אסורות). ויש שתלו נידון זה במחלוקת ר"י ור"ש אם חמץ שעבר עליו הפסח אסור מדאורייתא או מדרבנן, וגם במחלוקת רבי יהודה ורבנן אם ביעור חמץ הוא דווקא כשריפה או ככלייה אחר. שלכאורה דין 'שריפה' שייך יותר לדברים האסורים מחמת עצמם ו'בחפצא'.

(עיי' בחידושי הגר"ח הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ג, אכן האזל הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ז, ועוד הרבה מהאחרונים. וראוי לציין את מה שדגנו במקום אחר באריכות, שאפילו אם נאמר שיש איסור אמנם על מאכל"א, יש לדון מה גרם לו להיות איסור 'חפצא'. ובפשוטות האיסור' בתורה גרם את זה, שאננו יש שלמדו שם בעצם דברים המזיקים וכו', ולפיכך התורה אסרה אותם. ואפילו לפי צד זה פשוט הוא שהכל 'מתחיל' מצויי התורה ואילו לא אסרה אותם התורה לא היה בהם חזק. אמנם לפי צד זה הקב"ה רוצה שאנו נתייחס אל מאכלות אלו באופן זה, שכליהם הם מזיקים בטבע - ולפיכך מחמת סיבה זו התורה אסרה אותם, ודו"ק ואכמ"ל. עוד דגנו לגבי טעמוס הלב במאכל"א אם יהיה הבדל בין חמץ בפסח לאכילה ביוה"כ, שאם זה הנפק להיות איסור בחפצא, וזה רק איסור גברא, אולי יש טעמוס רק באיסור חפצא. עוד יש לדון לגבי חמץ בפסח עצמו שאפילו אם נאמר שיש הנפק להיות איסור חפצא, אולי בגלל שזה לא נשאר תמיד ורק הזמן גרם לו להיות איסור חפצא, אולי אין טעמוס מחמתו, ועוד יש לדון בכל זה, וכבר כתבנו ע"ז במקור"א ואכמ"ל).

עוד תירוצים על קושיית הכסף משנה הג"ל

ועל עיקר קושיית הכסף משנה על הרמב"ם (עיי' לעיל - בהתחלת דברינו), יש אחרונים (עיי' בערוך השלחן שם סעיף ה, ובשו"ת חת"ס חלק ו ססה - ובעוד מקומות, וכן היה שיטת הגדולה ביהודה עיי' צ"ח פסחים דמ. ובשו"ת תודע ביהודה במנה מקומות) שתיירצו שיש נפק"מ הנהגה אם לומדים את האיסור מפסוק או מדין חצי שיעור, שהנה טעם האיסור דחצי שיעור הוא משום דחצי לאיצטרופי, ולפי"ז כשאוכל בסוף יום השביעי ממש חצי זית, תו לא חצי לאיצטרופי, ויהיה מותר לאכול אז חמץ. אמנם כשיש פסוק על זה, גם ככה"א אסור מן התורה, ומ"מ אין בזה כרת או חטאת כיון שזהו רק מריבויא דקרא, והוי סכך חצי שיעור של שארי אסורות. ויוצא חידוש גדול (לפי דברי הערוך השלחן שם ודעמיה) ש'רק' אצל חמץ תהיה האכילה אסורה בסוף היום בגלל שיש גילוי מהפסוק שגם באופן שא"א לאיצטרופי 'בפועל' שהוא עדיין אסור, משא"כ במי שאוכל בסוף יום הכיפורים, שאין גילוי מהפסוק בזה. וצ"ל בדבריו שזהו חומרא בחמץ, או מחמת שחמץ הוא אסור מחמת עצמו (ועיי' לעיל כמה שדגנו בזה) ונעשה 'חפצא' דאיסורא. ויותר מחמירים בו מאשר באיסור אכילה ביום הכיפורים שהוא איסור על 'הגברא', וצ"ע.

ועיי' עוד בשו"ת רע"א (או"ח סימן נג) שכתב וז"ל: 'ואולי י"ל דהא דחצי שיעור אסור, היינו בעוד שהאיסור בעין בזית, בזה שייך חצי לאיצטרופי לשיעור שלם, אבל באכלו ושייר חצי שיעור דליכא שיעור בעולם, ולא שייך חצי לאיצטרופי, מותר לאכול, ויהיה מזה דין חדש, בדסוקי מין אחרון דפסח או סוף יום הכיפורים בענין דליכא שהות לאכול כזית, ידא במוט וטרא לאכול חצי שיעור, וצ"ע לדינא'. עיי"ש. ועוד בפרי מגדים (או"ח סימן קכח במשכ"ס ס"ק לה, וי"ד סימן סב בשפת דעת ס"ק ג) שנסתפק בדבר. עיי"ש.

הסברא והגדר של 'חצי לאיצטרופי'

אמנם כל זה תלוי בנידון גדול באחרונים במהות הסברא של 'חצי לאיצטרופי'. עיי' בספר קובץ שמעוני (להגה"ק רבי אלחנן וסרמן צוק"ל ח"ד - תולין סימן מה, וכן דן בזה בקובץ שיעורים ב"ב סימן שסז) שכתב וז"ל: 'ויש להסתפק אם הא דחצי לאיצטרופי אינו **סיבת האיסור**, או אולי אלא **סימן והוכחה**, כדין דחצי לאיצטרופי ע"כ יש בו איסור, דא"כ לא היה אסור אף שיעור שלם. ונפק"מ לענין מה שחקרו האחרונים באוכל חצי שיעור ביוה"כ בסוף היום, שאין שהות לאכול כשיעור, שאם הוא סיבה - הא הכא לא חצי לאיצטרופי, אבל אם אינו אלא סימן - לא בעינן שיהא ראוי להצטרף בפועל, וכן נפק"מ אם יש על חצי שיעור שם האיסור, כגון חלב או טריפה וכו"ב' וכו'. עיי"ש.

ויוצא מדבריו שיש לדון אם חצי שיעור אסור מחמת 'גדר' דלא יבוא לעבור על האיסור, או מחמת ששיעור שלם אסור, וממילא ב'חצי' כבר רואים איסור, כי אם הוא יכול להצטרף - ממילא זהו 'סימן' שהוא אסור, ואין צריך להיות בפועל ראוי להצטרף (דהיינו סיבה).

ורואים מדבריו שאחרונים אלו שלמדו שהרמב"ם בא לאפוקי אכילת חצי שיעור חמץ בסוף פסח, כאשר הביא פסוק ללמד על אכילת חצי שיעור בחמץ, שבלי הפסוק היה ה"א שמי שאוכל בסוף פסח אינו עובר, שסברו דבעת הרמב"ם דסברת 'חצי לאיצטרופי' הוא סיבת האיסור, ולא סימן גרידא, כי אילו היה סימן לא היה צריך להביא בשבילו פסוק, ופשוט, ודו"ק.

ועיי' בגמ' (יומא דף עד.) שנחלקו ר' יוחנן ורש"י לקיש אם חצי שיעור אסור מן התורה, ושיטת ר' יוחנן שהוא אסור מן התורה מחמת ש'חצי לאיצטרופי' (דהיינו שאפשר וראוי לצרף את החצי כזית שלם), ועיי' בתוס' (שם ד"ה כיון) שיוצא מדבריו שסברא זו מגלה לנו איך ללמוד פסוק הנאמר באיסור אכילת חלב - שכתב 'כל חלב', ומחמת סברא זו של חצי לאיצטרופי אנו לומדים מהמלה 'כל', שזה בא לרבות חצי שיעור, וזו דרשה גמורה, ואין לומדים את הדין של חצי שיעור מסברא. אלא שהסברא באה לגלות לנו שהדרשה היא דרשה, ובסוף לומדים מפסוק. וכן נפסק להלכה בשו"ע (או"ח תריב סעיף ה) שחצי שיעור אסור מן התורה. עיי"ש. ויוצא לפי זה, שזהו מעין 'גזירת הכתוב', ולא צריכים לסברות, ואין יכולים לעשות מהם נפק"מ למה חצי שיעור אסור מן התורה, כי בסוף הוא נלמד מפסוק, וחצי לאיצטרופי אינו סימן או סיבת האיסור, אלא סברא שמגלה לנו איך ללמוד את הפסוק, וצ"ע. ודו"ק.

נפק"מ מהג"ל - חצי שיעור במצוות

אמנם ראיתי באחרונים שכתבו שאפשר לומר עוד נפק"מ בטעמים וסברת 'חצי לאיצטרופי'. והוא לגבי אם יש דין של חצי שיעור במצוות. שיש טעמו מחמת גדר וסייג (דהיינו סיבה) שלא יבוא לאכול שיעור שלם, לכאורה זה שייך רק במאכל"א וכו'. אמנם אם הסברא היא מחמת זה שאם הוא ראוי לצירוף - כבר עקשו רואים אותו כאיסור, ויש עליו 'שם' איסור (דהיינו סימן), יכולים אנו לשמוע שזה שייך ג"כ במצוות, ודו"ק. עיי' בספר שו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן יח בסוף התשובה) שכתב וז"ל: 'ועל דבר מי שאין לו רק פחות מכזית מצה, נ"ל שאין כאן חיוב כלל, דאכילה בכזית משמע וכו'. עיי"ש. ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים סימן ד) איתא וז"ל: כמה שנסתפקו האחרונים בחצי שיעור דמצות עשה, נראה להביא ראיה מהא דקבעו שיעור החינוך לאכילת מצה בתינוק שיכול לאכול כזית דווקא וכו', ואולי יש לומר דחיישינן דחינוך זה אתי לקלקלו, שלא יאכל גם בגדלותו כי אם חצי זית, לכן שב ואל תעשה עדיף'. עיי"ש. ועיי' עוד בשערי תשובה (או"ח סימן תעה ס"ב, וסימן תפב ס"ק א) שהביא מחלוקת אחרונים בזה. עיי"ש.

ועיי' עוד בספר ד"ר המלך (על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה א - מנכדו של בעל הנודע ביהודה, הודפס בשנת תקפ"ו) שכתב וז"ל: 'ונסתפקתי במי שאין לו כליל ראשון של פסח רק חצי זית מצה ואי אפשר לו בשום צד להמציא אליו שיעור כזית שלם, אם החיוב עליו עכ"פ לאכול החצי שיעור אשר יש לו, או דילמא כיון דאין בידו לצאת בשיעור כזית שלם היה אונס בקיום מצוה זו, ואין צריך לאכול אף החצי שיעור אשר לו, כדל חצי שיעור במצות אכילת מצה כמאן דליתא דמי. והנה ממשמעות לשון רבינו (הרמב"ם) נראה דאם אין לו מצה שיעור שלם, מוטל עליו החיוב בחצי שיעור, דעינינו הואות דרבינו דקדק לחלק ושיכל את ידיו בלשון הלכה זו, ופתח סתם דמצוות עשה לאכול מצה כלילי פסח, ולא פירש דהעשה הוא על כזית, ואח"כ כתב ומשאל כזית יצא ידי חובתו, ושטח כל לשון זה מורה בפירוש דבאכילת כזית שלם יצא ידי חובתו לגמרי, אזי עכ"פ המצוה עליו לאכול מצה עכ"פ מה שאפשר לו, ואם אין בידו רק פחות מכשיעור - הרי הוא חייב באכילתו, דמצוות עשה על כל בר ישראל לאכול מצה כלילי פסח'. עיי"ש.

ורואים מדבריו שלמד דעת הרמב"ם שהסברא של 'חצי לאיצטרופי' נאמרה גם לגבי מצוות וא"כ על כרחינו שהסברא של חצי שיעור היא 'סימן', דהיינו שכבר בחצי שיעור רואים את 'שם' הדבר, דאם הוא רק גדר וסייג (סיבה), שלא יעבור, לא שייכת סברא זו במצוות. וא"כ זה סותר לדברי האחרונים לעיל (הערוך השלחן ועוד) שלמדו שהרמב"ם הביא פסוק לאסור חצי שיעור בנוגע לאכילת חמץ מחמת שבלי

ו. ואם נאמר צד כזה, נמצא שזהו מעין 'גדר והרחקה' מן התורה, דהיינו שהתורה בעצמה אסרה משהו כדי שלא יבוא לידי משהו אחר. ומצינו דבר כזה בעוד מקומות, וכמו מה דאיתא ברמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ו הלכה ב) וז"ל: 'לא שתק הכתוב מלאסור האכילה (ובכ"ה) ר"ל שלא כתב קרא אל תאכל בשר בחלב', אלא מפני שאסר הבישול, כלומר ואפילו בישולו אסור, ואין צריך לומר אכילתו, כמו ששתק מלאסור הבת מאחר שאסר בת הבה' עיי"ש. ובכסף משנה (הלכות טומאת מת פרק א אות ב) כתב וז"ל: 'ומצאנו שלא אסרה תורה לבשל (בכ"ה) אלא כדי שלא יבוא לאכול'. עיי"ש.

ג. ועיי' עוד בתוס' (קידושין דף לה. דא"ה אהוב) שהביא מהירושלמי ששואל למה לא אכלו מצה מ"חדש", ויבא עשה דאכילת מצה וידחה על תעשה ד"חדש". ותירץ בירושלמי שש'ש' קודם הדיבור (דהיינו נתינת התורה) אינו דוחה לא תעשה האדרבה, ועשה דאכילת מצה מותר תורה, ולכן אינה דוחה לא תעשה ד"חדש" שדכיתא במתן תורה. ונעדר תירצו התוס', ומצינו בירושלמי שיש שני צדדים בזה, והיינו דוחה לא תעשה ד"חדש" עיי"ש.

ובקובץ הערות (להגה"ק רבי אלחנן וסרמן צוק"ל ח"ד - יבמות סימן א אות י) כתב וז"ל: 'בקושיית הירושלמי דלית עשה ומצה וידחה לא תעשה, כיון דחצי שיעור אסור מדאורייתא והמצוה לא תתקיים עד שיאכל כל הכזית, א"כ לא הוי בעידנא, דהא כל משהו שאוכל הוא חלק מהמצוה, וככה"ג מיקרי בעידנא. כמו גבי נזיר מצורע דאיסור נזיר עובר גם בשערה אחת, ומצות גילוח אינה מתקיימת אלא עד שיגילח את כולו, ומ"מ הוי בעידנא, דכל שערה אינה חלק ממצות גילוח. ועוד י"ל דחצי שיעור אינו אלא במקום שאם יגמור לאכול כל השיעור יעבור בל"ת, אבל הכא כשיגמור לאכול הכזית, יהא מותר משום דעדינא, אין בזה איסור חצי שיעור כלל'. ומקשינן ליה מ"ש הרמב"ם דקרא ל' תקרבנו לגלות ערוה' הוא אזהרה על הקרבה קודם הביאה (של יבוס) וקיום המצוה הוא רק בהביאה, ולא הוי בעידנא (יארץ העשה של יבוס דוחה לאו), וי"ל כנ"ל, דאין הקרבה אסורה אלא היכא שיהא איסור על הביאה, אבל הכא דהביאה מותרת משום עדל"ת אין הקרבה אסורה כלל. וכן תירץ לקושיא זו בספר בית הלוי (חלק א סימן א אות ח). אלא כדי להקשות על הירושלמי למ"ד אי אפשר לצמצם, ע"כ יצטרך לאכול יותר מכזית כדי לצאת חובת המצוה, והמשהו שאוכל יותר מכזית אינה חלק מהמצוה ואסורה משום חצי שיעור, וז"ל כיון דאי אפשר לקיים המצוה כי אם באופן שלא יצמצם באכילתו, גם ככה"ג דחי' וכו'. עיי"ש.

וזה מה שכתב ר' אלחנן 'דחצי שיעור אינו אסור אלא במקום שאם יגמור לאכול כל השיעור יעבור בל"ת, אבל הכא כשיגמור לאכול הכזית, יהא מותר משום עדל"ת, אין בזה איסור חצי שיעור כלל'. זה יותר דומה לצד שהסברא של 'חצי לאיצטרופי' היא 'סיבה', כי אם הוא רק 'סימן' לדבר, מה זה משנה אם הוא גומר או לא גומר, סוף כל סוף אבל איסור, ודו"ק, אמנם אפשר לפלפל בזה ולחלק, ואכמ"ל.

ד. הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק א הלכה ב) כתב, שאנ"פ שחלב בהמה וביצי עוף טמא אסורין מן התורה, אין לוקין עליהם, שנאמר במשכרם לא תאכלו, על הבשר הוא לוקה ואינו לוקה על הביצה ועל החלב, והרי האוכל אותן כאוכל חצי שיעור, שהוא אסור מן התורה ואינו לוקה וכו'. עיי"ש. ועיי' עוד ברמב"ם (שם פרק ו הלכה טו) דאיתא, יראה לי שכל אלו החוטין והקדומות אסורין מדבר סופרים, ואם תאמר שמה אסורין מן התורה בכלל כל חלב וכל דם אין לוקין עליהם וכו', ויהיו כחצי שיעור שהוא אסור מן התורה, ואין לוקין עליו. עיי"ש. ויש אחרונים שרצו להוכיח מדברי הרמב"ם אלו שיש דין חצי שיעור 'באיכות', כי לגבי הביצים וכו' והחוטין, אין בהם את האיסור אמנם רק חסר, אלא שחסר להם בכל מהות האיסור ובאיכותו. אמנם אחרונים אחרים לא למדו כן בדבריו (עיי' במגיד משנה שם, ובחזו"ר י"ד סימן יב אות ב ובאחיעזר חלק ג סימן ב אות ב ועוד).

ניתן להשיג את סדרת ספרי "ומתוקים מדבש" ו' חלקים לפי כתובת המייל הרשומה מטה, או בטלפון: 054-8443496
להערות והארות בעניינים הנכתבים וכן לתרומות והנצחות: minyanbeitar@gmail.com